

JÁN DRDOŠ

**GEOGRAFIA A JEJ ÚLOHY PRI OCHRANE A TVORBE ŽIVOTNÉHO
PROSTREDIA**

Ján Drdoš: Geography and Its Tasks in Human Environment Protection and Formation. Geogr. Čas., 30, 1978, 3, 13 refs.

One of the substantial features of the beginning scientific-technological revolution is the fact that science becomes an immediate production force. Is geography ready for this task? Its object and its social mission suggest that it has great potential presuppositions to go out strengthened from the contemporaneous changes in sciences. It is, however, called for aiming at programmed, progressive complex tasks aimed at the needs of man. The tasks consist, in this time, in an integrated studying the landscape system and its unity with socio-economic processes, together with their interrelations and their optimum spatial structure.

ÚVOD

Jednou zo základných — podstatných črt nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie je skutočnosť, že veda sa stáva bezprostrednou výrobnou silou [1]. Človeku dáva do rúk nebývalé prostriedky na pretváranie prostredia. Dôsledkom je silná antropogenizácia rozsiahlych oblastí na našej planéte, rýchly zánik posledných zvyškov využiteľnej prírodnej krajiny a jej prvkov, zintenzívnená výmena látok, energie a pod.

Proces nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie má pre vedu viac významov. Menia sa vlastnosti predmetov vied, ktoré skúmajú objekty späté s geosférou (stále viac skultúrňovaná krajina, skultúrňované a regulované biocenózy, ovplyvnené pôdy, systém vodstva atď.). Preto sa musia stále viac zaoberať vplyvmi, ktoré spôsobujú zmenu vlastností ich predmetu. Z druhej strany aj sama podstata vedeckotechnickej revolúcie núti vedy orientovať sa na otázky, ktoré prispievajú k riešeniu problémov súčasného človeka. Pozorujeme teda určitý pohyb vo vedách, ako aj určitý reštrukturalizačný proces, ktorý má tendenciu vyústiť do nového vedného systému. Jeho výraznou črtou je zároveň explicitný záujem o životné prostredie človeka.

Z uvedeného vyplýva, že súčasnosť je pre ďalší rozvoj vied veľmi významná a že je potrebné sa nad ňou zamyslieť a vyvodiť dôsledky.

Ak vychádzame z podstaty geografie a jej predmetu, musíme konštatovať, že vedecko-technická revolúcia je pre ňu potenciálne veľmi priaznivá a že by sa jej význam i spoločenské postavenie malo posilniť. Tieto predpoklady vyplývajú z jej predmetu — krajiny, ktorej význam pre človeka sa stále viac

stupňuje, a to v súvislosti s rastom intenzity socioekonomických procesov i z tradícií antropocentricky zameraných výskumov najmenej po dve storočia. Teoretický a metodický potenciál geografie sa ani po dvoch tisícročiach jej existencie nezmenšuje, ba naopak, ako potvrdzuje príklad krajinej ekológie a jej vplyvov na iné vedné odbory, stále má veľkú tvorivú silu. Geografia teda môže obstáť v reštrukturalizačnom vednom procese úspešne. Prirodzene, že tieto predpoklady sa nerealizujú automaticky a závisí iba od geografickej spoločnosti, ako ich využije. Je nemálo príkladov, na ktoré upozornil už E. Mazúr [1968, 1972], že aktuálne geografické problémy riešia iné vedy.

PREDMET GEOGRAFIE A JEJ SPOLOČENSKÉ POSLANIE

Geografia má vo vednom systéme špecifické postavenie. Jej špecifikum vyplýva zo skutočnosti, že nemá látkovo vyhranený predmet štúdia, ako napr. niektoré analytické vedy, a ani zákonitostami vyhraničenú sféru hmotnej reality. Jej predmet je hybridný, vzťahuje sa na javy rôzneho látkového zloženia a na sféry, v ktorých pôsobia fyzikálno-chemické, biologické i spoločenské zákonitosti. Integrujúcim znakom predmetu geografie je jeho priestorovosť a vzájomná podmienenosť jeho interagujúcich častí. Geografia skúma osobitný priestor, ktorý sa viaže k zemskému povrchu a ktorý má štyri dimenzie, t. j. je hmotný a existuje v čase. Jeho podstatným znakom je, že je integrovaným systémom javov rôznej látkovej povahy, ktoré navzájom spolupôsobia, prenikajú a podmieňujú sa atď. V procese interakcií vytvárajú novú kvalitu. Priestor, ktorý skúma geografia, nie je teda plocha, ale hmotná, dynamická sféra, situovaná do oblasti zemského povrchu. Pre tento priestor sa v geografii vytvorilo veľa termínov v závislosti od poznatkov tej-ktorej vývojovej etapy geografie, od tej-ktorej geografickej školy, osobnosti a pod. Nazýva sa geografickým priestorom, geografickým obalom, krajinným obalom, krajinnou sférou, geosférou, epigeosférou, interface atď. U nás sa používajú predovšetkým termíny geosféra a krajinná sféra ako sféra tých priestorových, hmotných, dynamických systémov na zemskom povrchu, ktoré nazývame krajinami. Krajiny sú vlastným predmetom výskumu, cez ktorý poznávame geografickú hmotnú realitu. Pri definovaní krajiny E. Neef [1967] vychádza z geosféry. Geosféra je kontínuum, avšak jej vlastnosti vplyvom rôznych endogénnych i exogénnych faktorov sú v priestore premenlivé. Aj väzby jej čiastkových sfér vykazujú v priestore rôznu mieru stálosti. Na tomto základe možno v geosfére rozlíšiť konkrétne krajinné celky. Krajina ako všeobecné označenie pre konkrétne krajinné celky, ktoré existujú reálne a objektívne, nie je homogénna. Diferenciačné faktory (geomorfologické procesy, nadmorská výška, expozícia, sklonitosť, textúra sedimentov, hĺbka podzemnej vody atď.) podmieňujú priestorovú premenlivosť jej vlastností, je teda diferencovaná do zložitej mozaiky priestorov s rôznymi vlastnosťami i úžitkovým potenciálom.

Z hľadiska existenčných potrieb človeka, ktoré narastajú so zvyšovaním jeho životného štandardu a so zdokonaľovaním organizácie spoločnosti, je najvýznamnejšou vlastnosťou krajiny jej potenciál, ktorý definuje D. Graf [1976] ako „... schopnosť určitého priestoru poskytovať látky a sily (energie) vo vhodnej miere pre produkčné a konzumčné účely“.

Realizáciou potenciálu krajiny vzniká štruktúra kultúrnej krajiny. Negatív-

ne javy, ktoré sa v nej vyskytujú (javy deštrukcie väzieb prírodných prvkov, zlyhávanie socioekonomického systému prehustením a nevhodnosťou niektorých aktivít a ped.), sú prejavom diskordancie medzi potenciálom krajiny a jej reálnou funkčnou štruktúrou.

Ako uvádza E. Mazúr (1977), nastupujúca vedeckotechnická revolúcia poskytla človeku vedecké a technické prostriedky na rozsiahlu expanziu do krajiny. Dôsledkom je stále hustejšie napĺňanie krajinného priestoru sídelnými, komunikačnými, priemyselnými, rekreačnými a inými stavbami i zariadeniami, čo nevyhnutne vedie k relatívnemu zmenšovaniu krajinného priestoru, k zahusťovaniu interakčných prvkov priestorového systému. Uvedené skutočnosti neprestajne vyzdvihujú význam krajiny ako rámca života spoločnosti a najmä jej potenciálu.

Potenciál krajiny vyplýva z vlastností krajiny a preto je tiež v priestore diferencovaný. V našich podmienkach najvýznamnejším faktorom krajinného potenciálu je reliéf, ktorý rozhoduje o využiteľnosti krajiny. Priestorová premenlivosť krajinného potenciálu nachádza výraz vo funkčnej štruktúre krajiny ako mozaike priestorov s určitým hospodárskym poslaním v podobe rôznych kategórií využitia zeme a ich funkčnom poňatí.

Nie menší význam majú potenciál socioekonomického systému a bilancia jeho procesov. Socioekonomický systém určuje spôsob a rozsah využitia potenciálu krajiny. Geografia študuje potenciál socioekonomického systému vo väzbe na daný krajinný priestor, pretože charakter ich interakcií a rezervy vo využívaní krajinných zdrojov i v socioekonomickej sfére sú významné pre ďalší rozvoj spoločnosti.

Spoločenské poslanie geografie úzko súvisí s jej predmetom, vyplýva z neho. Ak analyzujeme históriu našej vedy, konštatujeme, že v závislosti od stupňa ľudského poznania a potrieb rozvoja spoločnosti zdôrazňovala tie alebo iné stránky svojho predmetu. V starovekom Grécku sa zameriavala na poznávanie všeobecných vlastností našej planéty, ktorú bolo potrebné spoznať, aby človek zistil svoje postavenie na Zemi a vo vesmíre. Zároveň robila prvé kroky v regionálnych deskripciách a už v tom čase vypracovala programy geografickej deskripcie v utilitárnom zameraní, ktoré ani po 2 tisícročiach nestrácajú aktuálnosť (napr. diela antického geografa Strabona). V novoveku sa sústredila na poznávanie neznámych, neodkrytých častí našej planéty, aby ich pomohla využiť. Dnes je jej úlohou hlboké poznanie systému prostredia človeka, ktorý je veľmi preťažený infraštruktúrou, výrobou i jej odpadmi. Do popredia teda vystupujú interakcie medzi človekom a prostredím, ako aj poznanie systému krajiny.

ŽIVOTNÉ PROSTREDIE A JEHO VZŤAH K PREDMETU GEOGRAFIE

Podľa E. Mazúra a J. Hušáka (1978) životné prostredie je hmotným, časovo-priestorovým systémom, tvoreným interagujúcimi prvkami abiotického, biotického a socioekonomického (kultúrneho) charakteru. Je synergetickým (súčinne pôsobiacim) systémom s výmenou hmoty a energie, má svoj obsah a stavbu (topický aspekt), menlivú štruktúru v priestore (chorický aspekt) i v čase (dynamický aspekt).

Životné prostredie možno teda skúmať z troch stránok, a to:

1. zo stránky funkčnej štruktúry vzťahov vo vertikálnom priereze (topický aspekt) ako synergetický systém s výmenou hmoty a energie v profile človek — prvky prostredia,

2. zo stránky funkčnej priestorovej štruktúry (chorický aspekt) ako chorický, priestorový systém — zložitá priestorová mozaika funkčných plôch, ktoré sú vzájomne späté výmenou látok, energie a ľudí,

3. zo stránky časových premien synergetického i chorického systému ako dynamický systém, ktorý existuje, mení a vyvíja sa v čase.

Všetky uvedené stránky životného prostredia sú navzájom nerozlučne späté. Podcenenie ktorejkoľvek z nich vedie k neúplným poznatkom o životnom prostredí.

Životné prostredie človeka vzniklo a vyvíjalo sa v závislosti od vzniku človeka a ľudskej spoločnosti, ako aj od charakteru ich vývoja. Človek vznikol v prírodnej krajine ako dôsledok jej vývoja a ako produkt interakcie prvkov krajinného systému.

Pred neolitom, keď sa človek živil lovom a zberom jedlých častí divo rastúcich rastlín, jeho pozícia v krajinnom systéme i jeho pôsobenia na okolie sa nelíšilo od najvyspelejších živočíchov. Jeho životné prostredie sa stotožňovalo s prírodnou krajinou.

Životné prostredie vo vlastnom zmysle slova, reprezentované širším rámcom krajiny — upravenej krajiny s poľnohospodárskou štruktúrou a infraštruktúrou (sídla, cesty) začalo vznikať v čase, keď človek dosiahol to štádium vývoja, keď začal pracovať, teda reprodukovat hodnoty. Proces neolitickej revolúcie sa začal krotením vybraných zvierat. Pre ich výživu bolo potrebné spásať svetlé, bylinné lesy a rozširovať step, resp. lesostep na úkor lesa. Zároveň začal pestovať kultúry. Neznalosť hnojenia nútila človeka prekladať polia a s nimi aj prvé sídla. Prvá kultúrna krajina bola teda veľmi pohyblivou, postupne s rozvojom spoločnosti však upevňovala svoju štruktúru.

Ďalšia, veľmi významná etapa vo formovaní životného prostredia a jeho štruktúry, začína sa vytvárať v čase industriálnej revolúcie. Charakteristické je silné upevňovanie štruktúry kultúrnej krajiny i rast infraštruktúry v dôsledku rozvoja priemyselnej výroby. Mestá vystupujú z hradieb, vznikajú priemyselné zóny. Odpady z výroby pôsobia na krajinný systém deštruktívne. Spriemyselnovanie poľnohospodárstva tiež prináša veľké problémy. Mnohé deštruované krajinné systémy pôsobia na rozvoj socioekonomického systému retardačne.

Najnovšia etapa vo vývoji životného prostredia vzniká v dôsledku nastupujúcej vedeckotechnickej revolúcie. Spôsobuje rozsiahly nárast infraštruktúry (vytváranie veľkých priemyselnosídelných aglomerácií, hustej komunikačnej siete všetkých druhov, silný urbanizačný proces, ktorý zachvátil geoekologicky najpriaznivejšie priestory, rozvoj rekreačných centier v posledných zvyškoch prírodnej krajiny atď.), silnú premenu poľnohospodárskej krajiny spriemyselnovaním poľnohospodárskej výroby (odstraňovanie kultúrnej lesostepi, zstepňovanie aj rozčlenennej krajiny) a silný ústup prírodnej krajiny, ktorá sa intenzívne využíva na účely organizovaného pobytu človeka v prírode. Predpokladá sa postupná revalorizácia deštruovaných krajinných systémov, a to v dôsledku vyriešenia tzv. bezodpadových technologických postupov v priemysle. Podľa S. Švarca (1974) rozsiahle skultúrnenie krajiny, ktoré je v súčasnosti nevyhnutné, aby sa zabezpečili priemerné existenčné podmienky na explozívne

narastajúcu ľudskú populáciu, nemusí narušiť jej systém, pretože na vedeckých základoch vyriešená funkčná štruktúra krajiny poskytuje dobré podmienky na existenciu biosféry i rozvoj spoločnosti.

Životné prostredie so svojou komplikovanou štruktúrou sa teda vyvinulo z krajiny, ktorá predstavuje jeho základný rámec. Je neoddeliteľné od krajiny, pretože človek z nej vyrastá a tvorí s ňou jednotný systém. Krajina poskytuje človeku základné látky pre život, pre jeho výrobu i priestor na rozvinutie jeho aktivít. Človek však neprestajne pôsobí na krajinný systém a upravuje ho v záujme potrieb rozvoja socioekonomického systému.

Životné prostredie zo systémového hľadiska označujeme za systém funkčných vzťahov medzi človekom a prvkami, ktoré ho obklopujú. Tieto vzťahy z jednej strany určuje charakter výrobných vzťahov [teda sociálna kvalita], z druhej strany sa realizujú v určitom krajinnom priestore, ktorý má priestorovo diferencované vlastnosti. Priestorové rozloženie funkčných vzťahov medzi človekom a krajinným priestorom sa vyjadruje vo funkčnej štruktúre krajiny. Akcia krajiny v týchto vzťahoch sa realizuje cez vlastnosti jej potenciálu. Štúdium krajinného priestoru, jeho vlastností a predovšetkým jeho potenciálu je teda veľmi významné pre riešenie priestorovej organizácie životného prostredia. Je však nevyhnutné rozšíriť ho aj na štúdium fungovania organizácie socioekonomického systému v určitom krajinnom priestore a štúdium bilancii socioekonomických procesov.

ÚLOHY GEOGRAFIE PRI OCHRANE A TVORBE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

Úloha geografie pri ochrane a tvorbe životného prostredia vyplýva zo skutočnosti, že študuje krajinu zo synergetického, chorického i dynamického aspektu, t. j. ako fyzickogeografický diferencovaný priestor, v ktorom funguje určitý socioekonomický systém. Obidva tieto póly chápeme pritom ako výsledok vzájomných interakcií. I. P. Gerasimov (1976) prednosti geografie vyzdvihol pri štúdiu životného prostredia z týchto dôvodov:

1. Geografia má rozsiahle informácie o prírodných podmienkach i prírodných zdrojoch celej planéty, ako aj jednotlivých oblastí, o stupni a formách ich hospodárskeho využívania.

2. Geografia má informácie o zákonitostiach zmien jednotlivých prvkov životného prostredia.

3. Geografia má rozpracovaný integračný, komplexný prístup k prírodným i socioekonomickým javom, ktorý je nevyhnutný pri riešení vzťahu spoločnosti k prírode v priestore i v čase.

Zvláštny význam pre riešenie problémov životného prostredia, ako na to poukazuje aj J. Demek (1977), majú geografické prognózy. Ich význam zvlášť narastá v podmienkach socialistického systému, ktorý dovoľuje veľkolepé plánovanie zmien v krajine i v socioekonomickom systéme. Geografia môže osobitne prispieť svojimi informáciami a metodologickými prístupmi k plánovaniu uvedených zmien. Plánovanie racionálneho využívania krajiny, všeobecne nazývané krajinným plánovaním, je jednou z najprogressívnejších foriem geografickej prognózy, pretože ju vzťahuje na potreby rozvoja spoločnosti. Predstavuje vo vedeckom výskumnom postupe záverečnú fázu — naznačovanie východísk i podmienku realizácie poznatkov, plní tiež požiadavky kladené na

prognózovanie v období vedeckotechnickej revolúcie, ktorá kladie dôraz na jeho praktickú orientáciu [1].

Geografia nemá natoľko potenciú pre riešenie terapeutických prístupov k problémom životného prostredia, kde prevládajú najmä technické a biologické vedy, ale potenciálne má dominantnú úlohu v oblasti prognosticko-preventívnych riešení, t. j. v plánovaní racionálnej priestorovej organizácie životného prostredia, ktorá potláča nepriaznivé dôsledky na najnižšiu možnú mieru v daných krajinných podmienkach. Prognosticko-preventívne prístupy sú predovšetkým v plánovaní využívania krajiny na základe poznania jej potenciálu, ako aj v plánovaní optimálneho rozvoja socioekonomického systému v určitom krajinnom priestore na základe poznania bilancí socioekonomických procesov a ich priebehu.

Vedúcim motívom pri vypracúvaní prognosticko-preventívnych podkladov, ktoré sú vyjadrené v integrovanom krajinnom pláne, sú celospoločenské záujmy, zahŕňajúce požiadavky na optimálny rozvoj socioekonomického systému i racionálne využívanie krajiny. Zameranie krajinného plánu sa mení podľa charakteru krajinného priestoru i jeho základnej funkcie. Je iné v ochrannársky hodnotných horských oblastiach, kde je potrebné vyriešiť problém zachovania prírodných hodnôt popri požiadavkách na rozvoj cestovného ruchu i na potreby spoločnosti, ktorá žije v tomto prostredí, ako napr. v nížinnej oblasti, kde okrem požiadaviek na ochranu poľnohospodárskej pôdy vstupujú aj požiadavky na rozvoj priemyslu, urbanizácie atď.

Krajinné plány majú veľa podôb podľa vytýčeného cieľa. Spája ich však základný motív — racionálne využívanie krajiny i jej zdrojov. Môžu zdôrazňovať fyzickogeografický alebo aj ekonomickogeografický aspekt.

Krajinné plánovanie nadobúda neobyčajnú aktuálnosť v súčasnosti intenzívneho vývoja cestovného ruchu, keď je potrebné zladíť záujmy ochrany prírody a využitia prírodných priestorov, najmä v oblasti veľkých problémov premien poľnohospodárskej krajiny spriemyselnovaním poľnohospodárskej výroby. V našich karpatských podmienkach odpadne v tomto procese z produkcie značné množstvo plôch, ktoré sa nebudú využívať pre reliéfovú členitosť. Treba vyriešiť ďalšie využitie sociálnych úhorov i iných nevyužitých alebo iba extenzívne využitých priestorov, ktoré treba revalorizovať a začleniť do funkčnej štruktúry krajiny. Osobitným problémom je využitie devastovaných plôch v dôsledku hospodárskej činnosti človeka, ktoré sú ekonomickou kategóriou menej hodnotných priestorov.

Geografia môže významnejšie ako doteraz prispieť aj k riešeniu problémov optimálneho usporiadania funkčnej štruktúry krajiny kúpeľných centier, výstavby miest i výstavby komunistickej siete, najmä diaľnic, lokalizácie komunálnych i priemyselných odpadov, priemyselných zariadení a pod.

Predpokladom na regionálne krajinné plány menších i väčších regiónov je vyhodnotenie krajinného potenciálu celého štátneho územia i jeho socioekonomického systému. Podklady zahŕňajú geoeologickú mapu (potenciálne prírodné podmienky), mapu súčasnej krajiny (charakter antropogénnych premien krajiny), funkčnej štruktúry krajiny, odvetvových i celostného potenciálu krajiny atď., ako aj mapy o socioekonomickom systéme, predovšetkým z bilančného hľadiska. Uvedené predpoklady dávajú možnosť vyhotoviť prehľadný krajinný plán štátneho územia, v ktorom má každý krajinný priestor podľa svojho potenciálu, ďalších vlastností i podľa svojho socioekonomického systému urči-

té funkčné poslanie, resp. kombináciu poslaní. Geografické podklady na prehľadný krajinný plán obsahuje vychádzajúci Atlas SSR, ktorý naznačuje aj geografické prognózy.

Programovo zamerané geografické výskumy dovoľujú prekonať tradičnú, disciplínami podmienenú roztrieštenosť a naplniť poslanie geografie, ako ho formuloval J. G. Sauškin (1968): „Geografia je veda o zákonitostiach rozvoja dynamických priestorových sústav utvárajúcich sa na zemskom povrchu v procese vzájomného pôsobenia prírody a spoločnosti a o riadení týchto sústav“.

ZÁVER

Nastupujúca vedeckotechnická revolúcia veľmi ovplyvňuje život človeka vo všetkých jeho sférach a vyvoláva prudký dynamický rozvoj všetkých vied. Veľký pohyb možno pozorovať aj v geografii. E. Mazúr (1972) píše, že súčasnosť je pre geografiu uzlovou a že geografia by sa mala zbaviť svojej akademickej, do ktorej ju zaviedla hlboká špecializácia v našom storočí. Je to pravda. Podstatou vedeckotechnickej revolúcie je skutočnosť, že veda sa stáva výrobnou silou. Ako je geografia pripravená na túto úlohu? Industriálna revolúcia geografii natoľko otriasla, že z nej odpadli mnohé vetvy.

Aký dôsledok bude mať vedeckotechnická revolúcia, ktorá spôsobuje postupnú premenu vedného systému? Ak naša veda strasie zo seba doterajšiu kabinetnú povahu a zaangažuje sa v úsilí pomôcť súčasnému človeku pri riešení životných problémov (a možností je veľmi veľa), má šance získať významné postavenie v oblasti životného prostredia. Nasvedčuje to aj skutočnosť, že iné vedy našli východisko k ďalšiemu rozvoju riešením geografických problémov, ktorým sme my nevenovali dostatočnú pozornosť.

Geografia má potenciálne predpoklady vyjsť zo súčasného procesu premien vo vedách ako veľmi posilnená a získať veľkú autoritu. Vyžaduje si to však zamerať sa, ako uviedol aj J. Schmithüsen (1976), na programovo postavené, progresívne komplexné úlohy zamerané na potreby človeka. Tie sú v súčasnosti v integrovanom štúdiu krajinného systému, v jeho jednote so socioekonomickými procesmi, v ich vzájomných väzbách a v ich optimálnej priestorovej štruktúre. Pravda, táto základná úloha má veľa aspektov, ale práve preto dovoľuje každému geografovi prispieť k procesu integrácie čiastkových geografických disciplín, čo je základným predpokladom úspešného rozvoja našej vedy, jej uplatnenia vo vednom systéme i vo vzťahu k verejnosti.

LITERATÚRA

1. Člověk (věda) technika. Praha-Moskva 1973. — 2. DEMEK, J.: Geografická prognóza životního prostředí. Živ. Prostr., 11, 3, Bratislava 1977. — 3. GERASIMOV, I. P.: Naučno-techničeskaja revolucija i sovetskaja geografija. Moskva 1976. — 4. GRAF, D.: Ökonomische Bewertung von Naturpotentialen und Naturressourcen. Mitteilungsblatt, 13, Thesen zur 5. Arb. Geographische und ökologische Grundlagen der Landschaftsplanung, Leipzig 1976. — 5. ISAČENKO, A. G.: Razrabotka naučnych osnov optimality zaccii prirodnoj sredy kak fizikogeografičeskaja problema. Izvestija Vses. Geogr. Obšč., 3, Leningrad 1976. — 6. MAZÚR, E.: Geography of Today and Its Perspectives. Geogr. Čas., 20, 2, Bratislava 1968. — 7. MAZÚR, E.: Súčasná a výhľadové úlohy našej geografie. Geogr. Čas., 24, 3, Bratislava 1972. — 8. MAZÚR, E.: Geografia—krajina—životné

prostredie. Živ. Prostr., 11, 3, Bratislava 1977. — 9. MAZÚR, E., HUŠTÁK, J.: Zefektívnenie využitia vedy — integrované medziviedné riešenie problematiky životného prostredia s výstupmi pre riadiace orgány a plánovacia prax. Manuscr., Bratislava 1978. — 10. NEEF, E.: Die theoretischen Grundlagen der Landschaftslehre. Gotha 1967.

11. SAUŠKIN, J. G.: Ot metageografii k teoreticheskoj geografii. Acta Univ. Carol., geogr., 2, Praha 1968. — 12. SCHMITHÜSEN, J.: Allgemeine Geosynergetik. Grundlagen der Landschaftskunde. Berlin 1976. — 13. ŠVARC, S. S.: Problemy ekologii človeka. Vopr. fil., 9, Moskva 1974.

Ян Дрдош

ГЕОГРАФИЯ И ЕЕ ЗАДАЧИ В ДЕЛЕ ОХРАНЫ И ПРЕОБРАЗОВАНИЯ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Современная научно-техническая революция интенсивно влияет на жизнь человека во всех сферах его деятельности. Она предоставляет человеку небывалые средства для преобразования его жизненной среды. В результате этого отмечается интенсивная антропогенизация ландшафта и прекращение последних остатков природных геосистем. Перед географией в ее традиционном предмете — в деле изучения ландшафта — стоят новые крупные задачи: изучение процессов изменений и также указывание путей развития формой прогнозов, включающих оптимализацию функциональной структуры ландшафта. Необходимо, поэтому, обращать значительное внимание направлениям разработки ландшафтного планирования.

Лейтмотив разработки прогнозно-превенционной основы, содержимой и интегрированном ландшафтном плане — это общественные интересы, включающие требования оптимального развития социо-экономической системы в ее целостном виде и рациональная эксплуатация ландшафта. Целенаправленность ландшафтного плана изменяется в зависимости от характера пространства ландшафта и его основной функции. Эта целенаправленность отличается в охраняемых горных районах, где необходимо решать проблему сохранения природных ценностей параллельно с удовлетворением требований туризма и всего населения проживающего в этой среде, от, например, низменностей, где наряду с требованием охраны сельскохозяйственных земель выдвигаются также требования развития промышленности, урбанизации, строительства коммуникаций и т. п.

Предпосылкой создания регионально-ландшафтных планов для более или менее крупных регионов является оценка ландшафтного потенциала всей государственной территории, наряду с потенциалом социо-экономической системы и разработка общего (обзорного) ландшафтного плана. Географическую основу для создания такого плана содержит издаваемый в настоящее время Атлас ССР, в котором также намечены некоторые географические прогнозы.

Перевод: Л. Правдова

Ján Drdoš

GEOGRAPHY AND ITS TASKS IN HUMAN ENVIRONMENT PROTECTION AND FORMATION

The beginning scientific-technological revolution strongly influences the life of man in all its spheres. It gives unprecedented means to alterate environment to the hands of man. The result is a strong anthropogenization of the landscape and extinction of

the last remains of natural geosystems. In its traditional sphere — in investigating the landscape, geography faces new and great tasks, namely to study the processes of changes and to point ways out in the form of prognoses aimed at the optimization of landscape functional structure. It is necessary, therefore, to devote a great attention to devise landscape planning.

In elaborating the prognostic-preventive basis, which is expressed in an integrated landscape plan, the leading motive are the whole-social interests involving requirements to optimally develop the socio-economic system in its integrity as well as to rationally use the landscape. The direction of landscape plan changes according to the nature of landscape space as well as of its basic function. It is another one within the protectionally evaluated mountain regions, where it is to solve the problem of preserving the natural values alongside of the requirements to the development of tourism as well as to the needs of the society, which lives in this environment, than for instance within a lowland region, where alongside of the requirements to the protection of agricultural land also the requirements to the development of industry, urbanization, communications etc. occur.

The regional landscape plans both of lesser and greater regions presuppose both the evaluation of landscape potential of the whole state territory and its socio-economic system as well as the elaboration of a survey landscape plan. The geographical bases for this purpose are contained just in the Atlas of the SSR being issued, which indicates also geographical prognoses.

From the Slovak translated by A. K r a j č i r